

DIOGEN LAERTSKI
ŽIVLJENJA IN MISLI
ZNAMENITIH FILOZOFOV

prevedli Živa Borak, Gregor Pobežin, Matej Hriberšek

VSEBINA

Prevodu na pot	11
Uganka in uspešnica	16

1. KNJIGA

[Uvod]	49
Tales	58
Solon	70
Hilon	82
Pitak	86
Biant	91
Kleobul	95
Periander	99
Anaharzis	104
Mizon	107
Epimenid	109
Ferekid	113

2. KNJIGA

Anaksimander	119
Anaksimen	121
Anaksagora	123
Arhelaj	129
Sokrat	131
Ksenofont	148
Ajshin	155
Aristip	158
[Kirenaiki]	170
Teodor	176
Fajdon	180
Evklid	181
Stilpon	185
Kriton	190

Simon	191
Glavkon	193
Simias	194
Kebes	195
Menedem	196

3. KNJIGA

Platon	207
--------	-----

4. KNJIGA

Spevzip	257
Ksenokrat	260
Polemon	265
Krates	267
Krantor	269
Arkezilaj	271
Bion	279
Lakid	284
Karnead	285
Klejtomah	288

5. KNJIGA

Aristotel	291
Teofrast	306
Straton	317
Likon	321
Demetrij	325
Heraklid	330

6. KNJIGA

Antisten	337
Diogen	346
Monim	370

Onezikrit	371
Krates	372
Metrokles	376
Hiparhija	378
Menip	380
Menedem	382

7. KNJIGA

Zenon	387
Ariston	450
Heril	453
Dionizij	455
Kleant	457
Sfajros	463
Hrizip	465

8. KNJIGA

Pitagora	481
Empedokles	500
Epiharmos	511
Arhitas	512
Alkmajon	514
Hipaz	515
Filolaj	516
Evdoks	517

9. KNJIGA

Heraklit	523
Ksenofan	530
Parmenid	532
Melis	534
Zenon	535
Levkip	538
Demokrit	540

Protagora 549

Diogen 553

Anaksarh 554

Piron 556

Timon 575

10. KNJIGA

Epikur 581

Seznam kratic 633

Seznam citiranih antičnih virov 635

Imensko in krajevno kazalo 642

PREVODU NA POT

Prevod, ki je pred vami, je pod okriljem založbe Beletrina nastajal več kot tri leta kot skupinski prevajalski projekt. Deset knjig Diogenovega dela *Življenja in misli znamenitih filozofov* smo prevedli: knjige 1–3 Matej Hriberšek, knjige 4–6 Gregor Pobežin in knjige 7–10 Živa Borak. Kot osnovo za svoje prevajalsko delo smo izbrali najbolj priznано kritično izdajo Diogenovega besedila, ki jo je pripravil priznani ameriški klasični filolog in strokovnjak za antično filozofijo srbskega rodu Miroslav Marcovich, izšla pa je v dveh knjigah med letoma 1999 in 2002 (izdajatelj je umrl 14. junija 2001 v Urbani v ameriški zvezni državi Illinois): *Diogenis Laertii vitae philosophorum*. Vol. I. Libri I–X. Vol. II.: *Excerpta Byzantina et indices*. Edidit Miroslav Marcovich. (Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana, 1316.) Teubner, Stuttgart–Leipzig 1999 (ponatis: De Gruyter, Berlin–New York 2008). Zelo dragocena je tudi tretja, dopolnilna knjiga, v kateri so zbrani razni indeksi (leta 2002 jo je izdal Hans Gärtner): *Diogenes Laertius. Vitae philosophorum*. Vol. III. *Indices*. Confecit Hans Gärtner. K. G. Saur, München–Leipzig 2002 (ponatis 2010). Ob tem opozarjamo na naslednje: Marcovicheva izdaja je nastala ob upoštevanju številnih rokopisov in na podlagi dolgoletnih raziskav drugotnih virov in poznejših odmevov Diogenovega dela; besedilo te izdaje se na številnih mestih razlikuje od starejših izdaj, zato je pomen izrazov, zlasti pa besednih zvez, konstrukcij in celotnih stavkov včasih drugačen kot v drugih izdajah in prevodih.

***

Prevod je rezultat timskega dela v pravem pomenu besede; prevajalci smo se srečevali vsak teden, skušali smo se čim bolj poenotiti, uskladiti izrazje, poiskati ustrezne prevajalske rešitve, skupaj pa smo se prebijali tudi skozi vsebinsko in jezikovno najzahtevnejše pasuse. Ob zavedanju, da gre za tri prevajalce in da to pomeni tri bolj ali manj drugačne prevajalske pristope, ki se bodo gotovo odrazili v slogu, smo se na začetku dela dogovorili za osnovna pravila, ki bodo zagotavljala čim bolj poenoteno

delo, iz srečanja v srečanje pa smo jih dopolnjevali, prilagajali in po potrebi spremenili, in sicer:

- določili smo enoten način citiranja;
- za slovenjenje grških imen smo se odločili za upoštevanje ustaljenih pravil, ki veljajo v filološki stroki, posebej pa smo se uskladili glede primerov, ki ostajajo problematični, in glede sklanjanja imen; nekaj primerov: Protagora, *rod.* Protagora, Nikias, *rod.* Nikija in Lizias, *rod.* Lizija (v vseh primerih moška sklanjatev); Heliopolis, *rod.* Heliopole (ženski spol); Epikur, *rod.* Epikurja; Apolodor, *rod.* Apolodorja; »Heraklid« je samo Heraklid Pontski, vsi drugi soimenjaki so poslovenjeni kot »Hera- klejd« ...;

12

- dogovorili smo se za poenoteno prevajanje političnega, pravnega, verskega, vojaškega in drugega izrazja, npr. areopag, agora, dem, strateg, fila, polemarh, navarh; izraz polis načeloma prevajamo kot »polis« (kot nesklonljivi samostalnik ženskega spola), mestoma pa tudi »država«, »mesto« ali »mestna država«.

Terminološke zadrege smo reševali sproti. Za prevajanje filozofskega izrazja smo se oprli na obstoječe slovenske priročnike (Giovanni Reale, *Zgodovina antične filozofije*; Karl Vorländer, *Zgodovina filozofije*; R. W. Sharples, *Stoiki, epikurejci in skeptiki: uvod v helenistično filozofijo* idr.), ki so bili referenčni le delno; pogosto so se izkazali za nezadostna pomagala (še zlasti v zadnjih štirih knjigah), oteževalni dejavnik pa je bilo tudi dejstvo, da so pri slovenjenju filozofskih terminov dostikrat neenotni in ponujajo različne izraze, na primer: užitek – ugodje, predpostavka – domneva, misel – mnenje, neskončno – brezmejno in tako dalje. Kjer je bilo mogoče, smo kot referenčne vire upoštevali že obstoječe prevode antičnih filozofskih del in zbirke: integralni prevod Platonovih del, prevode Aristotela in drugih filozofskih piscev, tako grških kot latinskih (npr. Lu-krecija), upoštevali pa smo tudi prevod zbirke *Predsokratiki* (odlomki iz Diogena, ki so vključeni v zbirko *Predsokratiki*, so prevedeni na novo ali vsaj revidirani). Naš edini slovar za staro grščino, *Doklerjev Grško-slovenski slovar*, se je za reševanje filozofskih terminoloških zadreg pokazal kot zelo omejeno, pogosto povsem nezadostno pomagalo (kar sploh ni ne- navadno, saj gre za šolski slovar, ki vključuje zelo omejeno število avtorjev in njihovih del), zato smo uporabljali najboljše tujejezične slovarje,

a tudi ti pogosto ponujajo različne prevodne rešitve in pojasnila. V pomoč so nam bili tujejezični prevodi (angleški, nemški, italijanski, francoski, hrvaški, latinski), pa tudi pri teh je, še zlasti pri zahtevnejših odlomkih, opazno, da so se prevajalci znašli pred podobnimi težavami in dilemami, ki so jih razreševali različno. Težave pri prevajanju nekaterih že skoraj pregovorno problematičnih filozofskih izrazov so stalnica; tak primer je *λόγος* /*lógos*/ s svojo mnogopomenskostjo in različnimi mogočimi interpretacijami, pa *οὐσία* /*ousía*/ in mnogi drugi, precej težav pa je bilo tudi pri prevajanju izrazja s področja naravoslovja in etike ter pri predstavitvah stoiškega, skeptiškega in epikurejskega filozofskega nauka. Zahtevno je bilo tudi določanje pomenov hapaksov, tj. izrazov, ki jih najdemo v grščini izpričane samo enkrat (takih je nekaj tudi pri Diogenu), ker so včasih že slovarji neenotni glede njihovega pomena, pa tudi prevajalci in komentatorji ponujajo svoje rešitve.

13

Diogenov jezik je povprečen, vse prej kot izbran. Tudi to kaže, da je delo ostalo brez zadnje redakcije, pri kateri bi lahko besedilo jezikovno in slogovno nadgradil. Njegov slog niha, včasih je precej nedodelan, mestoma zelo slab, pogosto ga zaznamujeta pretrgan tok pripovedi in inkonciniteta. Jezik in slog sta opazno boljša pri predstavitvi tistih področij in vsebin, ki jih bolje poznal. Ko Diogen navaja stvarne in biografske podatke, je njegovo besedilo običajno tekoče, prav tako pri opisovanju anekdot in pri citiranju izrekov; več težav je v tistih odlomkih, v katerih predstavlja filozofski nauk. Tu so pogoste slovnične in slogovne nedoslednosti, veliko je nepričakovanih vsebinskih obratov in prehodov ter abruptnih miselnih preskokov.

Svojevrsten prevajalski oreh je bilo tudi prevajanje ducatov naslovov del v bibliografijah posameznih filozofov, predvsem zato, ker v strokovni literaturi kar nekajkrat za isto delo najdemo različne prevode.

Posebnost slovenskega prevoda so prevodi pesniških odlomkov, ki jih je Diogen vključil v svoje delo in z njimi dodatno okarakteriziral posamezne filozofe in njihovo delo; večinoma gre za krajše ali mestoma daljše odlomke iz drugih pesnikov (Aristofan, Timon idr.), 52 epigramov pa je napisal sam. Prevajalci te odlomke prevajajo prozno; enako se v podobnih primerih odločajo tudi prevajalci filozofskih besedil v slovenščino. Sami smo se odločili, da bomo pesniške odlomke prevajali

metrično. V absolutni večini primerov smo ohranili metrične oblike izvirnika; kjer to zaradi prevelike metrične raznolikosti izvirnega besedila ni bilo mogoče, je uporabljen prosti verz. Pri prevajanju smo upoštevali osnovno načelo, da je treba ostati zvest izvirniku in obenem ujeti njegovo pomensko bistvo. Rezultate prepuščamo v presojo; sami smo zadovoljni, ker smo dokazali, da je mogoče tudi v tovrstnih besedilih ohraniti oboje, tako izvirni pomen kot tudi izvirno (metrično) obliko, hkrati pa nam je pogosto uspelo to dvojce nadgraditi še s kakšno stilistično posebnostjo, na primer rimo. V tem vidimo dodano vrednost, ki prevod popestri in mu daje tudi neko novo slogovno dimenzijo. Pesniški odlomki so večinoma prevedeni na novo, nekaj pa je primerov, kjer smo posegli po že obstoječih prevodih antičnih besedil (kot hommage prevajalcem, na primer Antonu Sovretu); v teh primerih je to zapisano v opombah.

***

V spremni predstavitvi Diogena Laertskega in njegovega dela je podanih nekaj osnovnih podatkov o avtorju, obsežneje pa so predstavljeni delo in njegova vsebina, tradicija, iz katere izhaja, kratka zgodovina posredovanja besedila od antike do danes, njegovi vplivi, struktura, lastnosti in pomen.

***

Primarni cilj projekta je bil prevod, za spremljajoči komentar pa je bilo vnaprej dogovorjeno, naj se omeji na najnujnejše. Zaradi referenčnosti in pomena Diogenovega dela smo se sicer odločili, da ga nekoliko razširimo, a še vedno ostaja omejen zgolj na najnujnejša pojasnila in sklice. Omejitev za komentar je bil tudi predvideni obseg knjige, ki bi v primeru preobsežnega komentarja pretirano narastel. Če bi delali poglobljen komentar, ki bi osvetlil vse vidike besedila, to je filozofskega, filološkega, stvarnega, zgodovinskega in prevajalskega, bi takšno delo zahtevalo še nekaj let dela pod pogojem, da bi pri tem dejavno sodeloval tudi cel tim strokovnjakov za antično filozofijo; vsaka knjiga Diogenovega dela bi namreč lahko bila povsem samostojna celota.

***

Na koncu knjige sta seznam okrajšav referenčnih virov, ki jih najdemo v komentarju, ter imensko kazalo.

***

Prevod, ki je pred vami, je skupinsko delo treh filologov. Zavedamo se, da bodo kljub usklajevanju besedila pri vsakem vidne posebnosti njegovega prevajalskega sloga, a tudi to po svoje pripomore k pestrosti prevoda. Sploh pa takšni skupinski prevodni projekti zaradi kompleksnosti in zahtevnosti besedila niso posebnost; lep dokaz za to z vrhunskim rezultatom je francoski prevod iz leta 1999, pri katerem je sodelovalo kar osem strokovnjakov. Upamo, da bo prevod dosegel kar najširši krog bralcev, pa tudi, da bodo strokovnjaki drugih strok, še zlasti filozofi, v njem videli priložnost za njegovo morebitno nadgradnjo in izboljšavo kdaj v prihodnje.

15

V Ljubljani, decembra 2015

Živa Borak, Gregor Pobežin, Matej Hriberšek

UGANKA IN USPEŠNICA

O Diogenu Laertskem in njegovem doksografskem delu

Življenja in misli znamenitih filozofov

16

Nenavaden naslov kaže na nenavadno dvojnost, ki je značilna za Diogena: najprej na skope podatke o njem samem, zatem pa na priljubljenost njegovega dela od poznega srednjega veka naprej. Je eden tistih piscev, ki so bili dolgo uporabljani zgolj kot vir zanimivih in koristnih podatkov, o njem pa so pisali večinoma kot o spretnem kompilatorju, ki mu je uspelo zanimivo in privlačno predstaviti življenja in delo znamenitih antičnih filozofov. V zadnjih 50 letih raziskovalci več pozornosti posvečajo tudi drugim vidikom njegovega dela; še posebej v zadnjih 25 letih narašča interes za obravnavo Diogena kot pisca in učenjaka, ki je pustil svoj osebni pečat v delu, ki zaseda svojsko mesto v literarni zgodovini in je bistveno pripomoglo k védenju o zgodovini antične filozofije, njegov avtor pa je z njim postal eden najpomembnejših antičnih doksografov.

DATACIJA

Diogen sam ostaja precejšnja uganka; podatkov o njegovem življenju je malo. Kljub njegovemu zanimanju za filozofijo ni znano, kateri filozofski šoli ali smeri je pripadal, pri kom je študiral filozofijo, kdo so bili njegovi sošolci, in dalje, ali je sploh študiral filozofijo ali pa je njegovo delo rezultat prizadevanj zelo nadarjenega navdušenca itd. Glede biografskih podatkov o njem se lahko opiramo samo na to, kar lahko izvemo iz njegovega imena in iz njegovega dela; ne njegovi sodobniki ne poznejši pisci niso o njem zapisali nobenega podatka, na katerega bi se lahko oprli. Vse, kar o njem vemo, je nekaj skopih namigov iz njegovih življenjepisov ter vrsta predpostavk in ugibanj.

Prva oporna točka in obenem predmet ugibanj so podatki iz samega dela; nekateri nam pomagajo pri okvirni časovni umestitvi Diogena. Živel je domnevno v prvi polovici 3. stoletja po Kr.; sodobni raziskovalci so večinoma enotni glede tega. V starejši strokovni literaturi najdemo še druga ugibanja, ki ga datirajo različno: od leta 150 pr. Kr. pa tja do leta 350 po Kr. Pri Diogenovi dataciji je najbolj zgovorno tisto, česar ne pove (*argumentum e silentio*). Tako na primer:

– zelo skromno omenja filozofe rimskega obdobja, razen seznama skeptikov v 9. knjigi (116);

– omenja eklektika Potamona iz Aleksandrije (I, 12), za katerega leksikograf Suda navaja (II 2126), da je živel in deloval približno v obdobju cesarja Avgusta;

– omenja Seksta Empirika (2. stoletje po Kr.), ki je bil eden zadnjih znanih predstavnikov skeptične pirovske šole, njegova dela so nastala v obdobju 180–200 po Kr. (9, 87 in 116);

– morda lahko kot oporno točko za datacijo vzamemo tudi Klementa Aleksandrijskega (ok. 150–ok. 215);

– omenja skeptika Teodozija (9, 70);

– ne omenja ne Plotina (205–270), ne Porfirija (233–301/305), ne neoplatonikov, ne neopitagorejcev;

– kot zadnjega med predstavniki pirovske šole omenja Saturnina, učenca Seksta Empirika (9, 118).

Če upoštevamo vse navedene podatke, še zlasti zadnjega, ki je očitno časovna meja, pred katero je delo nastalo (*terminus ante quem*), nakazuje na nastanek nekje v prvi polovici 3. stoletja po Kr.

ZGODOVINSKI ORIS DIOGENOVEGA ČASA

Kakšne so bile politične razmere v času njegovega življenja? Če drži, da je Diogen živel in ustvarjal v prvi polovici 3. stoletja po Kr., ga moramo časovno umestiti v pozno obdobje t. i. severne dinastije in vsaj v zgodnje obdobje t. i. vojaških cesarjev, v katerem je rimsko cesarstvo doživelo temeljito preobrazbo. Če želimo razumeti, v kakšnih razmerah je Diogen ustvarjal, moramo v splošnih orisih pregledati to obdobje, ki sicer

rimskemu cesarstvu še ne prinese ozemeljskega krčenja (v obdobju Septimija Severa pravzaprav ravno nasprotno), na gospodarskem in vojaškem področju pa je to začetek nemirnega in zelo negotovega obdobja.

Potem ko se je rimski cesar Mark Avrelij, ki je leta 161 na rimskem prestolu nasledil Antonina Pija, odpovedal adoptivnemu principu prenosa oblasti in imperij po smrti leta 180 zapustil svojemu sinu Komodu (ta je bil takrat star komaj 19 let), se je začel postopen proces razkroja rimskega imperija, ki se je čez dobrega pol stoletja iztekel v anarhičen kaos vladavine vojaških cesarjev. Po katastrofalnem obdobju Komodove vladavine, ki se je z atentatom na Komoda končala leta 192, je nastopilo izjemno negotovo obdobje, zelo podobno letu 69 po Neronovi smrti (ko so se za prestol potegovali kar štirje posamezniki), v katerem se je pet pretendentov za prestol (Pertinaks, Septimij Sever, Peskenij Niger, Klodij Albin, Didij Julijan) oklicalo za cesarja oziroma so jih za cesarje oklicale njihove legije, kar je neizogibno pripeljalo do državljanske vojne; spopad med legijami Septimija Severa, Peskenija Nigra in Klodija Albina je še bolj kot v 1. stoletju razkril rastočo vlogo vojske pri vprašanju oblasti in državne politike. Negotovost obdobja se je končala šele leta 197 z zmago Septimija Severa nad Klodijem Albinom, po kateri je Septimij Sever prevzel neomejeno oblast. S tem se je začelo obdobje t. i. severske dinastije na čelu rimskega imperija, ki ga je mogoče opisati kot obdobje politične in dinastične negotovosti ter obdobje postopnega, a neustavljivega gospodarskega propada.

Septimij Sever, karierni vojak, je cesarstvo vojaško precej utrdil (Komod se drugače kot njegov oče za upravne in vojaške zadeve ni menil, zato so se zlasti v vojski začele kopičiti težave): z vojnami na vzhodu proti Partom v letih 197 in 198 je stabiliziral razmere v vzhodnih provincah, kjer se je Rim v 3. stoletju vse težje branil proti Perziji pod dinastijo Sasanidov. Septimij, po rodu iz mesta Leptis Magna v severni Afriki, je s serijo vojaških ekspedicij proti puščavskim ljudstvom v letu 202 utrdil tudi razmere v Afriki in afriškim mestom podelil *ius Italicum*. Smrt ga je doletela leta 211 med vojnim pohodom proti severnim britanskim plemenom; oblast je zapustil sinovoma Karakali in Getu (Karakalo je razglasil za sovladarja že leta 198, Geto pa šele leta 211) z navodilom, naj »vladata v slogi in dobro plačujeta vojsko, za preostalo pa naj se ne menita«.

Septimijevo navodilo sinovoma zgovorno ilustrira njegov slog vladanja, uverturo v obdobje vojaških cesarjev (na neki način je bil tudi Septimij že »vojaški cesar«); takoj po razglasitvi za cesarja leta 193 je razpustil pretorijansko gardo (ta se je že večkrat prej, pa tudi pozneje izkazala za nezanesljiv element; njeni pripadniki so umorili tudi Pertinaksa, enega od pretendentov za cesarski prestol) ter jo nadomestil s kohortami iz svojih donavskih legij, po letu 197 pa je tudi povečal število legij in povišal letno plačo legionarjev. S tem je vojska postala eden glavnih dejavnikov (ne)stabilnosti v imperiju in pomemben element vzpona na oblast, kar se je še posebej pokazalo v obdobju vojaških cesarjev po smrti zadnjega pripadnika severske dinastije, Aleksandra Severa.

19

Čeprav je zlasti Septimijevo obdobje čas relativne stabilnosti, se v gospodarskem smislu že kažejo elementi pospešenega propada, ki je sledil v obdobju vojaških cesarjev. Septimij Sever je že od Komoda podedoval oslABLJENO valuto (eden od prvih Komodovih ukrepov je bil devalvacija rimskega denarja), njegove intenzivne vojaške kampanje, povečano število legij in višje plače legionarjev pa so za cesarstvo pomenili precejšnje finančno breme. Karakala, ki je že v prvem letu vladavine dal umoriti svojega brata Geta, je letno plačo legionarjev še povišal, poleg tega pa je precejšnje vsote namenil za podkupovanje germanskih plemen na severni meji, proti katerim rimska vojska nikakor ni mogla izvojevati odločilne zmage. Vse to je finančno krizo le še poglobilo; tudi Karakala je bil prisiljen poseči po devalvaciji denarja, poleg tega pa je bila prav finančna stiska eden od razlogov za t. i. »antoninsko ustavo« (*Constitutio Antoniniana*) leta 212, s katero so vsi prebivalci rimskega imperija dobili rimsko državljanstvo. Seversko dinastijo je za kratek čas prekinila Makrinova vladavina; na pohodu proti Partom leta 217 so pripadniki pretorijanske garde pod poveljstvom prefekta Makrina v bližini mesta Kare (*Carrhae*) Karakalo umorili in Makrina razglasili za avgusta, toda njegova vladavina je trajala le dobro leto.

Seversko dinastijo že v zgodnjem obdobju, še bolj pa pod Karakalo zaznamuje vmešavanje cesarice Julije Domne, Septimijeve žene, v državne zadeve. Po Karakalovi smrti je tudi Julija Domna naredila samomor, vendar se je vpliv žensk iz severske dinastije na politiko rimskega cesarstva ter dinastična razmerja le še okreplil. Julijina sestra Julija Majsa

(Iulia Maesa), ki so ji Makrinove proskripcije prizanesle, je proti Makrinu organizirala zaroto; pri tem je znova pomembno vlogo odigrala rimska vojska, natančneje, sirijske legije, do katerih Makrin ni bil tako veliko-dušen kot Karakala, poleg tega pa so mu zelo zamerili, da je po Karakalovi smrti na hitro sklenil mir s Parti in prekinil vojni pohod. S pomočjo sirijskih legij, ki so leta 218 Makrina porazile v spopadu pri Antiohiji, je Julija Majsja na rimski cesarski prestol posadila komaj 15-letnega vnuka Elagabala (*Marcus Aurelius Antoninus Elagabalus*), čigar štiriletno vladavino zaznamuje vrsta škandalov, čeprav moramo biti do poročil iz tega časa precej nezaupljivi; eden glavnih virov za Elagabalovo obdobje je t. i. *Cesarska zgodovina* (*Historia Augusta*), nezanesljiv biografski dokument, ki pri poročanju o številnih pikantnostih z Elagabalovega dvora ni skoparil s presežki. Eden najhujših prekrškov, ki ga senat, pretorijanska garda in plebs Elagabalu nikakor niso mogli odpustiti, je bila namera, da namesto Jupitra za najvišje rimsko božanstvo razglasi sirijskega boga sonca, po katerem je tudi dobil ime. Elagabalovo ekscentrično vladavino je končal niz dogodkov, za katerimi je vnovič stala Julija Majsja, ki je Elagabala skušala nadomestiti z njegovim mlajšim bratrancem (in svojim drugim vnukom) Aleksandrom. Elagabala so pretorijanci leta 222 umorili, na njegovo mesto pa je kot zadnji član severske dinastije prišel tedaj 13-letni Aleksander Sever. Za rimsko cesarstvo njegova vladavina pomeni zadnje obdobje relativnega miru in neeksczesne vladavine v 3. stoletju, vendar velja poudariti, da je Aleksander vseskozi vladal pod velikim vplivom svoje matere Julije Avite Mamaje (*Iulia Avita Mamaea*) in izkušenih svetovalcev, med katerimi velja posebej omeniti pravnika Ulpijana, pa zgodovinarja Marija Maksima in Kasija Diona. Za nekaj časa si je cesarstvo celo gospodarsko opomoglo, vendar je v rimsko notranjo politiko posegla usoda od zunaj. Rimska vojska je sicer razmeroma uspešno rešila težave na vzhodu, a le za kratek čas: v letih 224/225 je v Perziji oblast prevzela dinastija Sasanidov, ki je Aleksandra prisilila v vojaško kampanjo na vzhodu, s katero mu je med letoma 231 in 233 še uspelo zadržati Mezopotamijo pod rimskim nadzorom. Za Aleksandra pa je bil usoden vdor Germanov v Retijo leta 234. Med ekspedicijo proti njim se je zanašal na to, da bi lahko premirje dosegel s podkupnino, s čimer je do konca zapravil ugled pri legionarjih že tako demoralizirane vojske:

medtem ko so bile germanske legije osebno prizadete zaradi vdorov barbarov, so bile vzhodne legije tudi utrujene od kampanje v Perziji. V zaroti, ki jo vodil traški general Julij Ver Maksimin (*Iulius Verus Maximinus*), so legionarji Aleksandra umorili v vojaškem taboru blizu današnjega Mainza in za cesarja razglasili Maksimina. Aleksandrova smrt pomeni konec severske dinastije in začetek polstoletnega obdobja vladavine vojaških cesarjev, med katero je rimski imperij utonil v popoln kaos in za krajši čas celo razpadel na več ozemeljskih enot. Smrt Aleksandra pod meči legionarjev simbolično zaokrožuje tranzicijo rimskega imperija iz administrativne velesile, ki je svoj instrument podjarmljenja »barbarskih«
ljudstev – rimsko vojsko – učinkovito upravljala za pridobitev novih ozemelj, v nehomogen vojaški aparat, ki je imel za administrativne finese malo smisla in posluha, predvsem pa so vojske različnih generalov postale instrument boja za oblast, ki ni prenehal naslednjih 50 let in ki je prav ta vojaški aparat izčrpal ter temeljito predrugačil. Brez simbolične vrednosti pa ni niti dejstvo, da so Rimu več kot pol stoletja vladali poklicni častniki, ki so bili pogosto nizkega rodu; podobno kot ob koncu flavijske dinastije (leta 96), ko je senat z izvolitvijo cesarja Nerve posredno priznal, da Rim ne more več obstajati kot republika, dolgotrno obdobje vojaških cesarjev prinaša spoznanje, da sta senatorski red in aristokratski sloj v predhodnem obdobju utrpela tolikšno škodo (zlasti Komod in Karakala sta ga s proskripcijskimi postopki in težkimi obdavčitvami povsem izčrpala), da se v vodenje imperija nista več mogla aktivno vključiti.

V obdobju vojaških cesarjev je ozemlje rimskega imperija začasno celo razpadlo na več ozemeljskih enot, kar je nekako že napoved administrativne razdelitve imperija na dva dela (in 12 diecez) pod Dioklecijanom, vendar je do konca 3. stoletja Rim le zadržal ali spet pridobil večji del svojih ozemelj (cesar Avrelijan se je sicer odpovedal Dakiji). Kljub temu viri poročajo o veliki tesnobi prebivalcev (tudi v mirnih provincah in celo v Rimu) ob novicah o barbarskih vdorih v Germaniji, to tesnobo pa je še dodatno povečala negotovost zaradi pogostih spopadov med cesarji in uzurpatorji v obdobju do leta 284. Medtem ko si je Aleksander (z omejenim uspehom) prizadeval za postopno ekonomsko konsolidacijo, je po Maksiminovem nastopu rimska valuta doživela novo devalvacijo. Ta

trend se je pričel ustavljati šele v obdobju cesarja Avrelijana (270–275), a je povzročil strm padec rimskega gospodarstva; cesarji, ki so želeli vzdrževati svoj status, in uzurpatorji, ki so se želeli povzpeti na oblast, so si lojalnost svojih legij kupovali z zajetnimi finančnimi nagradami, ki so jih pogosto črpali iz naropanega ali zaseženega premoženja namesto iz davčnih prilivov, zato so bili primorani v vedno nove devalvacije, da bi tako vsaj za silo lovili divjo inflacijo, ki je ponekod dosegla tolikšno stopnjo, da se je prebivalstvo vrnilo k blagovni menjavi. To je obdobje akutnega gospodarskega propada, ki ga je z obsežno finančno in gospodarsko reformo (z omejenim uspehom) zajezil šele cesar Dioklecijan, čigar vladavina (284–305) zaokrožuje obdobje vojaških cesarjev.

IME

Druga oporna točka in predmet ugibanj je Diogenovo ime, ki je sicer pogosto antično ime, a pri Diogenu tudi glede njega obstaja več domnev.

Prva domneva se opira na antičnega geografa Strabona (*Geografija* 14, 5, 3) in na poznoantičnega slovničarja Štefana iz Bizanca (6. stoletje); oba omenjata mesto Laert (Λαέρτης) v Kilikiji nedaleč od obale v današnji Alaniji, ki bi lahko bilo Diogenovo rojstno mesto.

Drugo domnevo je zagovarjal nemški filolog Ulrich von Wilamowitz Moellendorf; po njem naj bi bilo Diogenovo ime vzdevek, ki se opira na homerski vzdevek za Odiseja *διογενής Λαερτιάδης* /*díogenēs Laertiádes*/ »od Zeusa rojeni Laertiad (= Laertov sin)« (s tem so Odiseja ločevali od njegovih soimenjakov), kazalo pa naj bi tudi na njegov domnevno visok (aristokratski) rod.

Tretjo domnevo najdemo pri nekaterih starejših raziskovalcih, ki so menili, da bi lahko ime *Laertius* pomenilo, da je bodisi bil rimskega rodu bodisi je to ime prevzel (morda po patronu).

Četrta domneva se opira na 109. poglavje devete knjige, kjer Diogen ob omembi slovničarja Apolonida iz Nikaje, komentatorja Timona iz Fluinta, uporabi formulacijo *παρ' ἡμῶν* /*par' hemôn*/ »pri nas«. Nekateri raziskovalci domnevajo, da gre za namig in da kaže na možnost, da je bil Diogen doma iz mesta Nikaja v Bitiniji, nedaleč od Bizanca (mes-

to s tem imenom je ležalo na danes neznani lokaciji ob južni obali zaliva İzmit Körfezi; po drugi domnevi naj bi šlo za mesto İznik ob jezeru İznik (İznik Gölü), vendar za potrditev tega ni nobene druge oporne točke. Predložna zveza lahko ima zemljepisni pomen; v tem primeru bi pomenilo, da je res izhajal iz Nikaje. Lahko pa izraža pripadnost nauku, v tem primeru skeptični filozofski šoli, ki ji je pripadal tudi Apolonid.

Kot kaže, Diogen ni izhajal iz nobenega večjega kulturnega središča, ampak iz razmeroma provincialnega okolja, ki naj bi bilo razlog za njegovo nekoliko staromodno učenost in preveč poglobljeno znanje. To pa ne pomeni, da se ni morda izobraževal v katerem od pomembnih centrov, na primer v Aleksandriji, ali v njem morda celo deloval.

23

NASLOV DELA

Od srednjega veka oziroma bizantinskega obdobja je Diogenovo biografsko-doksografsko delo o življenju in mislih znamenitih filozofov znano pod naslovom *Življenje filozofov* ali *Življenjepisi filozofov* (Βίοι φιλοσόφων). V rokopisih in različnih izdajah (glej spodaj) najdemo več različic naslova, na primer:

– pariški rokopis: Λαερτίου Διογένους βίοι καὶ γνῶ(μαι) τῶν ἐν φιλο[σοφία] εὐδοκιμησάντων καὶ τῶν ἐκάστη αἰρέσει ἀρεσκόντων ἐν ἐπιτόμῳ συναγωγῇ. Διήρηται τὸ σύγγρα(μμα) εἰς βίβλους δέκα ἐκάστου βιβλίου τὰ πρόσωπα;

– neapeljski rokopis: λαερτίου διογένους φιλοσόφων βίων καὶ δογμάτων συναγωγῆς τῶν εἰς ἰ' ἐπίκουρος;

– firenški rokopis: λαερτίου διογένους βίων καὶ γνωμῶν τῶν ἐν φιλοσοφία εὐδοκιμησάντων καὶ τῶν ἐκάστη αἰρέσει ἀρεσάντων τῶν εἰς δέκα τὸ πρῶτον;

– Frobenova izdaja: Διογένους Λαερτίου περὶ βίων, δογμάτων καὶ ἀποφθεγμάτων τῶν ἐν φιλοσοφία εὐδοκιμησάντων βιβλία δέκα, νῦν πρῶτον ἐντυπωθέντα;

– Estiennova izdaja: Διογένους Λαερτίου περὶ βίων, δογμάτων καὶ ἀποφθεγμάτων τῶν ἐν φιλοσοφία εὐδοκιμησάντων βιβλία ἰ'.

Dandanes se izdajatelji navadno odločajo za različico naslova, ki jo ponuja pariški rokopis:

ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΛΑΕΡΤΙΟΥ
ΒΙΟΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ
ΤΩΝ ΕΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΙ ΕΥΔΟΚΙΜΗΣΑΝΤΩΝ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΚΑΣΤΗ ΑΙΡΕΣΕΙ ΑΡΕΣΚΟΝΤΩΝ.

24

»Diogena Laertskega
življenja in misli
tistih, ki so se odlikovali v filozofiji,
ter mnenja sleherne filozofske šole«,

ali krajše

»Življenja in misli znamenitih filozofov«.

NASLOVLJENKA DELA

Dva odlomka v delu nakazujeta, da je delo posvetil neki dami. V 3. knjigi, v kateri obravnava Platona, se Diogen obrne neposredno nanjo (3, 47): »Zate pa, ker si upravičeno ljubiteljica Platona in ker nauke tega filozofa iščeš bolj kot nauke kateregakoli drugega, sem menil, da je nujno orisati naravo njegovih razprav, vrstni red dialogov in postopek indukcije, in sicer kolikor je le mogoče v osnovnih potezah in v glavnih točkah, to pa zato, da zbir podatkov o njegovem življenju ne bi ostal brez orisa njegovega nauka. Če bi ti moral o vsem nadrobno pripovedovati, bi bilo to – tako pravijo – ‘nošenje sove v Atene’.« Drugi odlomek, kjer se obrača nanjo, je v 10. knjigi (10, 29): »Navedli bomo tudi njegove *Vodilne misli* in vse, kar se nam je zdelo od njegovih besed vredno omembe, da boš moža natančno spoznala z vseh strani in ga znala presoditi.«

Iz teh dveh odlomkov lahko sklepamo dvoje: a) naslovljenka je bila navdušena nad Platonovo filozofijo; b) slabo je poznala Epikurjevo filozofijo. Morda lahko prav v tem iščemo razlog, zakaj sta prav Platon in Epikur edina filozofa, ki jima je Diogen namenil celo knjigo. O tem, kdo